

z Internetu i komputera w poszczególnych województwach¹⁹. Interesujące są również spostrzeżenia Ryszarda Kowalczyka dotyczące wykorzystywania tego medium przez różnorakie służby społeczne i osoby prywatne do najróżniejszych celów²⁰.

Celem tej publikacji, co założył Autor jest zaprezentowanie aktualnego stanu badań nad mediami lokalnymi w Polsce oraz dostarczenie najbardziej podstawowej wiedzy o przeobrażeniach, jakie w tych mediach dokonywały się po roku 1989 i dodać warto – nadal się dokonują. Cel ten został w pełni osiągnięty. Może o tym przekonać się każdy Czytelnik, oddając się lekturze tej publikacji. *Media lokalne w Polsce* dedykowane są wszystkim, których problemy z tym związane żywo interesują. Praca ta obnaża owe problemy, wyjaśnia przyczyny ich powstawania w takim stopniu, w jakim Autor uznał to za konieczne. Uczynił to w sposób skondensowany i w miarę pełny, oszczędzając Czytelnikowi poszukiwań w różnych publikacjach.

Ogromnym plusem tej pracy jest także to, że Ryszard Kowalczyk zwraca w niej uwagę nie tylko na pozytywne oddziaływań mediów na odbiorców (największym osiągnięciem jest złamanie monopolu wydawniczo-nadawczego państwa z okresu realnego socjalizmu), ale również sygnalizuje negatywy tych oddziaływań. Z troską dostrzega nadmierną obecność w mediach tematyki przestępczej i obyczajowej oraz informacji o negatywnym ładunku emocjonalnym²¹. Nie można nie zgodzić się z Autorem, że sprzyja to postępującej brutalizacji stosunków społecznych, jak również może stać się inspiracją do zachowań społecznych noszących znamiona agresji i innych zachowań patologicznych.

Z pewnością ta pozycja na rynku wydawniczym nie jest pozbawiona wad. Pewne trudności z recepcją jej treści mogą mieć laicy, gdyż napisana jest językiem naukowym, ale z całą pewnością wypełnia ona lukę, która w dziedzinie mediów lokalnych była do tej pory na krajowym rynku wydawniczym.

Andrzej LEBIOTKOWSKI

Poznań

Piotr Wdowiak, *Ikony Rosji*, Wrocław 2008, ss. 155.

„Rosji nie da się ogarnąć rozumem” – od tej znanej sentencji z wiersza Nikołaj Tiutczewa zaczyna swoje rozmyślenia nad Rosją Autor książki. Rosja od zawsze budziła zainteresowanie ludzi z całego świata. Konsola byłego Związku Radzieckiego, a jeszcze wcześniej Imperium Rosyjskiego dzisiaj występuje na arenie

¹⁹ Ibidem, s. 229.

²⁰ Ibidem, s. 234–235.

²¹ Ibidem, s. 250.

międzynarodowej jako mocarstwo o wielkim potencjale gospodarczym, surowcowym, wojskowym, kulturowym. Czym jest Rosja, jakie wartości obowiązują w społeczeństwie rosyjskim, kto stoi przy władzy w tym olbrzymim państwie, kogo podziwiają Rosjanie – na te i inne pytania próbuje dać odpowiedź Autor.

Książka *Ikony Rosji* jest zbiorem artykułów o Rosji, większość z których została opublikowana wcześniej w różnych czasopismach oraz serwisach internetowych. Składa się ona z dwóch części: artykułów, poświęconych zagadnieniom politycznym, gospodarczym, kulturowym, historycznym oraz biografii znanych Rosjan.

„Rosja to kraj, gdzie wszystko było zawsze największe, najpiękniejsze i najlepsze” – tymi słowami Autor zaczyna artykuł *Car-drapacze chmur*, w którym opisuje specyfikę stołecznej architektury Rosji. Od dawnych czasów Rosjanie mieli tendencje do megalomanii, czego świadectwem są Car-puszka (armata o kalibrze 890 milimetrów, z której podobno oddano tylko jeden wystrzał) i Car-kolokoł (największy na świecie dzwon o sześciometrowej średnicy, którego serce jednak ani razu nie zabiło), które można podziwiać na terenie Kremla. W czasach Związku Radzieckiego na zamówienie Chruszczowa skonstruowano car-bombę o zasięgu 2,3 kilometra. W XXI wieku megalomania w Rosji nie tylko nie stała się przecznością, ale przeciwnie zyskała na znaczeniu. Dzisiaj rosyjski rynek oferuje „carskie” wyroby mięsne, ekskluzywne car-meble, car-okna i nawet car-choinki. Miano największych w Rosji zyskały ostatnio stołeczne wysokościowce, które powstają z inicjatywy mera Moskwy Juria Łużkowa oraz Władimira Putina. Od kilkunastu lat, jak pisze Autor, „obaj zmieniają wizerunek Moskwy, zezwalając na stawianie olbrzymich pomników Zaruba Ceretelego i kolejnych wysokościowców”.

W tym artykule Autor przedstawia nowe inicjatywy władz moskiewskich wraz z kompanią Mirax Group na postawienie następnych drapaczy chmur, dzięki którym już niedługo Moskwa będzie w stanie konkurować z Dubai. Obok już istniejących gigantycznych budowli Mirax City, Mirax Plaza i Wieży Federacji powstaną wieżowiec Obrotowa Wieża, wieża Rosja oraz Krysztalowa Wyspa.

W artykule *Quo vadis, Rosjo?* Autor próbuje wyznaczyć kierunek, w którym podąży współczesna Rosja. Po rozpadzie Związku Radzieckiego największe na świecie państwo według terytorium stara się nie tylko odnaleźć się w nowych warunkach geopolitycznych, ale także realizować swoje imperialne ambicje. Autor wskazuje na dylemat Rosji w wyborze pomiędzy drogą demokratycznych przemian a polityką, „której wyznacznikiem będą embarga handlowe, przykręcenie kurków z gazem, wpłytywanie się w kolejne konflikty i wspieranie samowładnych władz w Abchazji, Naddniestrzu, Osetii Południowej i na Krymie, w sytuacji wewnętrznej zaś niszczenie jakiegokolwiek opozycji i mediów krytycznych wobec Kremla”. Odpowiedź na pytania, czym jest Rosja dzisiaj, jakie cele stawia przed sobą tak w polityce zagranicznej, jak i wewnętrznej, jaką rolę pełni obecna władza na Kremlu Autor przedstawia w postaci dyskusji między znanym myślicielem i pisarzem Aleksandrem Sołżenicynem a pisarzem i działaczem politycz-

nym Władimirom Bukowskim. Sołżenicyn wyraził aprobatę dla polityki Putina, uważając, że za jego kadencji „Rosja odzyskała cześć”, a rosyjska polityka zagraniczna „jest prowadzona mądrze i dalekowzrocznie – w przeciwieństwie do rządów Gorbaczowa i Jelcyna”. Natomiast adwersarz Sołżenicyna – Bukowski dostrzegł dwulicowość polityki zewnętrznej, która z jednej strony popierała Saddama Husajna, Hamas, rządy w Teheranie czy też w Belgradzie, a z drugiej strony włączyła się do koalicji antyterrorystycznej. W polityce wewnętrznej według Bukowskiego obecna władza wykorzystuje narzędzia, które pozostały po rozpadzie ZSRR takie, jak łagry, brak wolnych mediów, sterowanie gospodarki przez władzę, prześladowania polityczne. Przytoczone wyżej poglądy pokazują, jak bardzo podzielone są rosyjskie elity, „choć większość społeczeństwa popiera «suwerenną demokrację», którą wymyślili socjotechnicy najwyższej władzy w Rosji”.

Na szczególną uwagę zasługuje artykuł pod tytułem *Listy czekisty*. Dla nikogo nie jest tajemnicą, iż z przyjściem do władzy Władimira Putina najwyższe stanowiska w państwie objęły osoby, z których wiele było w przeszłości pracownikami służb specjalnych. Dzisiejsze FSB (w przeszłości – NKWD, a później KGB) jest kojarzone, dzięki swoim poprzednikom przede wszystkim z terrorem i mordem obywateli przeciwnych ówczesnie panującemu reżimowi.

Ze względu na więź z KGB i FSB władze rosyjskie podjęły próby przywrócenia służbom specjalnym „ludzkiej twarzy”. Do takich inicjatyw można zaliczyć opublikowanie listów miłosnych Feliksa Dzierżyńskiego – założyciela bolszewickiego Czeka oraz głównego sprawcy „czerwonego terroru”. Autor uważa, iż postać „żelaznego Feliksa” „nie ma w Rosji negatywnych konotacji” – z punktu widzenia zwykłych obywateli z tym trudno się pogodzić, natomiast to stwierdzenie się sprawdza w przypadku Kremla. W samej Moskwie stoją do dziś pomniki Dzierżyńskiego oraz wiele ulic w różnych miastach Rosji nosi jego imię.

„Rodzinne sekrety kremlowskiej labradorki” – to rozważanie Autora nad rolą, jaką pełni w życiu politycznym pies Władimira Putina – labrador Koni. Na fali popularności ówczesnego Prezydenta każdy element jego życia prywatnego budził powszechne zainteresowanie, przez to znany na całą Rosję i nawet poza jej granicami jest ulubiony pies Władimira Władimirowicza. Jak zaznacza Autor artykułu *Koni jest gwiazdą rosyjskiej telewizji i prasy*. Przykładem tego może służyć opublikowanie w prasie wiadomości o porodzie ośmiorga szczeniąt Koni obok informacji o wyborach do rosyjskiej Dumy Państwowej. Wielką popularnością cieszą się Pamiętniki Koni (Conie's Stories) – napisane po – angielsku opowiadania, przeznaczone jako pomoc dla uczniów do nauki tego języka. Autor uważa, że takie propagowanie prezydenckiego psa „wpisuje się w nurt putinomanii w Rosji”, a wyżej wymieniona książka jest „wielkim hymnem suczki na cześć jej pana”. Jeśli przyjrzeć się uważniej roli Koni, można zauważyć, że specjaliści od Kremlowskiego PR skutecznie wykorzystują ją jako instrument w kreowaniu bardziej ludzkiego wizerunku byłego Prezydenta. Według Autora labradorkę czasami wykorzystywano jako element swojej gry dyplomatycznej. Przykładem są spotka-

nia Putina z niektórymi głowami państw Azji Środkowej, gdyż pies w kulturach środkowoazjatyckich to stworzenie nieczyste.

W artykule *Laboratorium trucizn KGB* Autor opowiada o powstaniu i roli laboratoriów chemicznych najpierw w ramach NKWD, a później KGB. Zabijanie ludzi niewygodnych ówczesnym władzom za pomocą trucizn stało się specjalnością radzieckiego KGB. Z artykułu można się dowiedzieć, jakie osoby przyczyniły się do powstania laboratorium toksykologicznego w połowie lat 30. XX wieku oraz jaki los spotkał tych ludzi, którzy pracowali na rzecz śmierci innych. Autor opisuje najbardziej „spektakularne” sposoby otrucia osób w całym okresie od lat 30. XX wieku do współczesności. Tradycje radzieckiego KGB skutecznie kontynuują rosyjskie FSB. Na liście otrutych przez FSB w ostatnich latach znajdują się dziennikarze (Jurij Szczekoczkin, próba otrucia Anny Politkowskiej), biznesmeni (Iwan Kiwelidi, Roman Cepow), byli współpracownicy (Aleksandr Litwinienko).

Próby zwiększenia populacji w Rosji przez władze zostały opisane w opracowaniu *Masowe poczęcia w Uljanowsku*. Uwagę Autora przyciągnęła akcja „Urodź patriotę w Dzień Rosji” przeprowadzona przez Gubernatora Uljanowska Siergieja Morozowa, który 12 września 2006 roku ogłosił Dniem Kontaktów Rodzinnych i zachęcał mieszkańców do podwyższenia statystyk demograficznych regionu. Rodzinie, w której pojawiło się dziecko dokładnie po dziewięciu miesiącach, to jest 12 lipca – w Dzień Rosji, został podarowany samochód UAZ-Patriot lub sprzęt AGD. Dzięki zabiegom gubernatora, jak zaznacza Autor, wzrost demograficzny wyniósł 1,2 procent. Narodziny dziecka w Rosji to temat nie tylko społeczny, lecz i polityczny. Obecne władze robią wszystko, żeby w FR nastąpił baby-boom, ponieważ według źródeł ONZ do roku 2020 populacja Rosji spadnie o 20 procent – z 140 do 112 milionów.

Próby analizy przyczyn konfliktu Rosyjsko-Gruzińskiego zostały przedstawione w artykule *Zapalna Gruzja*. Autor opisuje warunki, w których powstawała niepodległa Gruzja po rozpadzie ZSRR oraz przebieg relacji z Rosją za kadencji Zwida Gamsachurdia (1991–1993), Eduarda Szewarnadze (1995–2004), Micheila Saakaszwili (2004–). Chociaż konflikty pomiędzy Gruzją a Rosją miały miejsce od momentu ogłoszenia przez Gruzję niepodległości (wojna domowa zainspirowana przez Rosję, w wyniku której Gruzja straciła kontrolę nad Abchazją i Osetią Południową, pojawienie się silnych tendencji separatystycznych w Adżarii) do prawdziwego ochłodzenia relacji i wojny doszło podczas kadencji Saakaszwilięgo. Według Autora obecny Prezydent Gruzji po dojściu do władzy przystąpił do konfrontacji z Rosją i kontynuacji zbliżenia z NATO i Unią Europejską. Ten kierunek nie spodobał się Kremlowi i Rosja rozpoczęła naciski i blokadę energetyczną, a następnie handlową z Gruzją. Autor uważa, iż gruzińskie społeczeństwo nie zda egzaminu z demokracji, jeśli władze będą prowadziły politykę konfrontacji, a nie dialogu z Rosją.

Za czasów kadencji Putina całą Rosję ogarnęła fala putinomanii, która będzie utrzymywała byłego Prezydenta na szczycie popularności jeszcze przez długi czas po jego odejściu z tego stanowiska. Wokół prorządowej partii Jednej Rosji na

podobieństwo ukraińskiej partii Pora utworzono kilka młodzieżowych formacji, wśród których najbardziej znane to Nasi, Młoda Gwardia czy Idący Społem. Młodzieżowa demokratyczna organizacja Nasi została utworzona z inicjatywy władz Kremla w kwietniu 2005 roku w odpowiedzi na pomarańczową rewolucję na Ukrainie. W artykule pod tytułem *Narybek Kremla* Autor opisuje strukturę młodzieżowej organizacji Nasi oraz akcje przeprowadzone przez tę formację mające na celu zwiększenie poparcia wśród obywateli dla ówczesnego Prezydenta – Władimira Putina. Jednak nie wszystkie działania Naszych można określić mianem „pokojowych”. Tu Autor przytacza przykład realizacji polityki Kremla poprzez młodzieżówkę, a mianowicie blokadę przez Naszych ambasady estońskiej w Moskwie, podczas której zostały wielokrotnie złamane standardy dyplomatyczne. Ta akcja miała miejsce w związku z protestem strony rosyjskiej przeciwko przeniesieniu pomnika Brązowego Żołnierza w Tallinie.

Przebieg i wyniki kampanii wyborczej podczas wyborów do Dumy Państwowej w 2007 roku zostały odzwierciedlone w artykule *Plebiscyt Putina*. Autor zajmuje stanowisko krytyczne wobec działań Kremla, oceniając wybory jako nieswobodne, niezgodne ze standardami demokratycznymi. Negatywną opinię wyrazili również obserwatorzy z USA, UE oraz OBWE. W artykule poświęca się dużą uwagę działaniom kandydatów opozycyjnych, takich jak Garbi Kasparow, Michaił Kasjanow, Eduard Limonow, oraz represjom przeciwko nim ze strony władz rosyjskich. Autor podaje także liczne przykłady fałszerstw i działań niezgodnych z prawem przez przedstawicieli prorządowej partii Nasza Rosja, które miały miejsce w czasie samych wyborów.

W artykule *Pomniki niezgody ostatniej wojny* Autor opisuje konflikt między Rosją a Estonią, którego przyczyną była decyzja władz estońskich o przeniesieniu w Tallinie pomnika „Brązowego żołnierza”. Pomnik ten stanął w stolicy Estonii w 1944 roku w ramach podziękowania za wyzwolenie Estonii przez wojska radzieckie spod hitlerowskiej okupacji. Obywatele Estonii mają nieco inne spojrzenie na historię w porównaniu do Rosjan. Dla Estończyków Związek Radziecki też był okupantem, a nie wyzwolicielem, zwłaszcza po secesji przez ZSRR republik nadbałtyckich w 1939 roku. Decyzja o demontażu i przeniesieniu pomnika wywołała fale protestów w całej Rosji, doprowadziła do ulicznych zamieszek w Tallinie organizowanych przez rosyjskojęzyczną młodzież, w Moskwie – do blokady ambasady Estonii, a w relacjach między państwami – do bojkotu estońskich towarów, wstrzymania dostaw węgla energetycznego oraz produktów naftowych, zostało nawet zlikwidowane połączenie kolejowe z Sankt-Petersburga do Tallina. Autor szczegółowo opisuje stanowiska w tej sprawie tak rosyjskich polityków i społeczeństwa, jak i estońskich. W opracowaniu zostały także przedstawione stanowiska odnośnie przeniesienia pomników w innych państwach, takich jak Polska, Niemcy, Litwa, USA, Gruzja.

Ujawnienie raportu o likwidacji Wojskowych Służb Informacyjnych przez Prezydenta Kaczyńskiego wywołało żwawą reakcję rosyjskich mediów, o czym świadczy artykuł *Szpidzy ściśle jawni*. „Polska podarowała służbom obcych

państw niezwykle cenny prezent” – jak zaznacza Autor. W opracowaniu są przytoczone komentarze polskich polityków, autorów raportu oraz największych w Rosji gazet i serwisów informacyjnych.

Zimna wojna świętego Mikołaja i Dziadka Mróza – felieton opowiadający o tym, kto w Rosji i na przestrzeni byłego Związku Radzieckiego pełni rolę Świętego Mikołaja, skąd ta tradycja bierze swoje korzenie. Święty Mikołaj jest związany ze świętem Bożego Narodzenia, natomiast sowiecki Dziadek Mróz przynosi dzieciom prezenty w Sylwestra. Autor stawia pytanie, kto z nich jest bardziej popularny w Rosji i dochodzi do wniosku, że jest to Dziadek Mróz. Choć po rozpadzie ZSRR coraz więcej ludzi obchodzi święta religijne, jednak dla większości Boże Narodzenie jest świętem raczej symbolicznym i w uroczystości obchodzenia ustępuje Sylwestrowi, tym bardziej, że Wigilia u chrześcijan prawosławnych jest dopiero szóstego stycznia.

Palace Londongradu – to artykuł poświęcony posiadłościom bogatych Rosjan w najdroższej dzielnicy Londynu. Autor wymienia osoby, które można mieć za sąsiada, oraz wartość ich nieruchomości. Wśród nich jest Roman Abramowicz, magnat Leonard Bławatnik, „król aluminium” Oleg Deripaska. Do niedawna swoje majątki mieli tam również Władimir Gusiński oraz Borys Berezowski.

Druga część książki stanowi zbiór biografii znanych Rosjan. Tu można znaleźć życiorysy polityków – Iryny Hakamady, Borysa Jelcyna, Eduarda Limonowa, oligarchów – Romana Abramowicza, Olega Deripaski, pisarza – Borisa Akunina, piosenkarzy – Żanny Byczewskiej, Borysa Moisiejewa, Edyty Piechy, Ałły Pugaczowej, Aleksandra Rozembauma, tancerza baletowego – Michaiła Barysznikowa, choreografa – Borisa Ejfmana, artyści – Zaruba Ceretelego, aktorów – Aleksandra Domogarowa, Jeleny Kondulajnen, księdza – Gleba Jakunina, hipnotyzer – Anatolia Kaszpirowskiego, agenta służb specjalnych – Aleksandra Litwinienki, geniusza z matematyki – Grigoria Perelmana, dziennikarki – Anny Politowskiej, klauna – Olega Popowa, muzyka – Mścisława Rosropowicza, tenisistki – Marii Szarapowej, reżyserów – Lidii i Wasilija Szukszynowych, modelki – Natalii Wodianowej, projektanta – Sławy Zajcewa, naukowca – Aleksandra Zinowiewa.

Opisanie dróg życiowych ludzi, którzy są znani nie tylko w Rosji, lecz daleko za jej granicami pomagają lepiej zrozumieć mentalność rosyjskiego społeczeństwa. Poza tym w krajach byłego Związku Radzieckiego można zaobserwować taką ciekawostkę, iż jeśli osobie udało się zdobyć autorytet w jednej dziedzinie, na przykład w sporcie, muzyce, literaturze, to ten autorytet rozprzestrzenia się automatycznie na inne sfery życia. Dlatego niektórzy działacze show-biznesu i sportu próbują realizować się także w sferze politycznej. Jednym z przykładów, który można tu przytoczyć, to Aleksander Rosenbaum – znany bard rosyjski, który wstąpił do Jednej Rosji i został deputowanym w Dumie Państwowej. Znana tenisistka Maria Szarapowa również nie ogranicza się do sportu, lecz reklamuje telefony Motorola, perfumy Orlux, aparaty fotograficzne Canon, zegarki TAG Heuer, samochody Honda i inne: „Dzięki tym kontraktom tenisistka pnie się po drobinie nie tylko sportowej, ale także społecznej i finansowej”.

Podsumowując, książka *Ikony Rosji* autorstwa Piotra Wdowiaka jest niezwykle ciekawym źródłem różnorodnych informacji o Rosji, w której zupełnie niepodobne do siebie artykuły, niby elementy mozaiki, układają się w jeden obraz. Warto zaznaczyć, iż informacje zawarte w tej książce zostały przedstawione w sposób jak najbardziej obiektywny, co z kolei świadczy o profesjonalizmie i erudycji jej Autora.

Olena LUGINA

Poznań

Michał Komar, Krzysztof Kozłowski, *Historia z konsekwencjami*, Warszawa 2009, ss. 336.

Rozmowa Michała Komara z Krzysztofem Kozłowskim jest ważnym zapisem historii polskiej inteligencji XX wieku. Dzieje rodziny wieloletniego redaktora „Tygodnika Powszechnego” obejmują istotne wydarzenia zarówno z XIX-wiecznej, jak i współczesnej historii Polski. Losy bohatera wspomnień wskazują tylko na konsekwencje obranej przez niego drogi intelektualnej, która nie pozwalała mu na zakwestionowanie sensowności własnego zaangażowania.

Krzysztof Kozłowski, syn posła BBWR-u Tomasza Kozłowskiego, bratanek premiera Leona Kozłowskiego, jest obdarzony bogatą biografią. Lata wojenne jako młody chłopak spędził w rodzinnym dworku w Przybysławicach oraz w Krakowie, gdzie ukończył liceum. W latach 1950–1955 studiował filozofię na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim, a po studiach zakończonych pracą magisterską pt. *Dogmatyka prawa a filozofia prawa* został asystentem prof. Jerzego Kalinowskiego i uzyskał tytuł doktora filozofii. Od 1956 roku aż do 2008 roku był związany z redakcją „Tygodnika Powszechnego”, gdzie przez wiele lat pełnił funkcję zastępcy Jerzego Turowicza, będąc jedną z ważniejszych postaci krakowskiego pisma. Po demokratycznych przemianach w 1989 roku został wiceministrem spraw wewnętrznych w rządzie premiera Tadeusza Mazowieckiego. Po 1989 roku był senatorem I, II, III i IV kadencji. Pełnił funkcję szefa Urzędu Ochrony Państwa, a także był przedstawicielem polskiego parlamentu w Zgromadzeniu Parlamentarnym Rady Europy.

Wywiad przeprowadzony przez Michała Komara omawia najważniejsze elementy biografii Krzysztofa Kozłowskiego, które były także problemem dla pokolenia intelektualistów tworzących w latach PRL-u. Spisanie wspomnień redaktora „Tygodnika Powszechnego” powiększa obszar badawczy historii relacji państwo–Kościół, spraw wewnętrznych Kościoła katolickiego w Polsce, jak i na świecie. Centralnym punktem wywiadu jest miejsce „Tygodnika Powszechnego” w powojennej Polsce, a także jego wpływu na intelektualne zaplecze polskiej opozycji oraz szerzenie posoborowych reform Kościoła. Pierwsze rozdziały książki